

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

Науковий вісник РДГУ

2009

№ 3

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИКО-СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 3

Рівне-2009

Панорама політологічних студій:
науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. –
Вип. 3. – Рівне: РДГУ, 2009. – 198 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. **Гон М.М.** – д.політ.н., в.о. професора, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету (головний редактор).
2. **Канцелярук Б.І.** – д.політ.н., головний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
3. **Киридон А.М.** – д.і.н., професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного університету.
4. **Круглашов А.М.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича.
5. **Макаренко Є.А.** – д.політ.н., провідний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
6. **Постоловський Р.М.** – к.і.н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету.
7. **Тихомирова Є.Б.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету (заступник головного редактора).
8. **Троян С.С.** – д.і.н., професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.
9. **Шеретюк В.М.** – к.і.н., доцент, декан історико-соціологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.
10. **Шугасва Л.М.** – д.філос.н., професор кафедри філософії та економічної теорії Рівненського державного гуманітарного університету.
11. **Ярош Б.О.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри теорії та історії політичної науки Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Відповідальний редактор – к.політ.н., доцент **Черній А.Л.** (Рівненський державний гуманітарний університет)

Друкується за рішенням Вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету.
Протокол № 9 від 24 квітня 2009 р.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Думки авторів статей можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

**Видання здійснено за фінансової підтримки
ДЗЕЦЬКА Олега Вікторовича**

Адреса редакції: кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

ЗМІСТ

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ: ВИТОКИ І СУЧАСНІСТЬ (ДО 60-РІЧЧЯ З ДНЯ ПРОГОЛОШЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ)

Тихомирова Є.Б.	5	Інформаційна кампанія ООН щодо 60-ї річниці Загальної Декларації Прав Людини
Павловська А., Демчук А.	11	Концепція електронних прав у міжнародній системі захисту прав людини
Василенко С.Д.	19	Права людини: від ідей і декларацій до реального втілення в політичне життя
Ярош О.Б.	25	Державна політика України з виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок: альтернативний погляд громадськості
Жарна К.	30	Десята річниця Римського статуту. Роздуми на тему міжнародного кримінального судочинства
Лесняк В.Ю.	37	Політико-правовий аналіз організації та функціонування інституту омбудсмена в сучасній Іспанії
Кукурудза А.Р.	49	Дихотомія прав та обов'язків: еволюція і сьогодення
Кириленко О.М.	52	Сучасний досвід політологічних досліджень у сфері захисту прав людини

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Киридон А.М.	61	Глобальні чинники дестабілізації системи безпеки в регіоні Кавказу (на основі аналізу російсько-грузинського конфлікту 2008 року)
Троян С.С.	66	Російсько-грузинський конфлікт 2008 року й Україна
Герасимчук Т.Ф.	78	Участь України у безпекових проектах сучасного глобалізованого світу: альтернативні варіанти

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Наумов А.С.	87	Роль глави держави в процесі політичної модернізації перехідного суспільства
Ломака І.І.	96	Суспільно-церковні відносини в Україні: стан і перспективи
Геник М.А.	105	Інституціоналізація процесу міжнаціонального примирення у діяльності вищих законодавчих органів України і Польщі

ПОЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

Монолатій І.С.	113	Імперіологія як конструкт сучасної соціогуманітаристики
Климончук В.Й.	120	Свобода та моральна відповідальність у філософсько-політичних ідеях стародавньої Греції

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ

Гон М.М.	127	Геноциди першої половини ХХ століття: організація злочину
Черній А.Л.	136	Проблеми типологізації етнополітичних конфліктів
Десятничук І.О.	143	Лібералізація у Чехословаччині 1968 року: етнічні спільноти і права людини

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

Березовська-Чміль О.Б.	153	Проблеми соціальної політики в програмних засадах соціал-демократичних партій
Мислюк Ю.В.	161	Еволюція політичної опозиції в Україні
Мадрига Т.Б.	168	Електоральна характеристика західного регіону України (2002-2007 рр.)
Мушкевич О.Б.	175	Концептуальні моделі нації: зарубіжні та вітчизняні інтерпретації
Фатуллаєва А.М.	180	НАФТА: передумови та етапи створення

РЕЦЕНЗІЇ

Троян С.С.	184	Особливості українсько-російських відносин в умовах трансформаційних зрушень
Хаврук І. А.	189	Анатомічні особливості політичного маніпулювання
Монолатій І.С.	191	Роль етнічності в політиці та роль політики в етнічних процесах в академічному дискурсі
Хаврук І. А.	194	Юридична кваліфікація Голодомору 1932-1933 років
Відомості про авторів	196	
Вимоги до оформлення статей	198	

5. Izydorczyk J., Wiliński P. Międzynarodowy Trybunał Karny. – Kraków, 2004, *passim*.
6. Kuźniar D. Międzynarodowy Trybunał Karny – rozwój i realizacja koncepcji // Nauka prawa międzynarodowego u progu XXI wieku. Materiały pokonferencyjne, red. E. Dynia. – Rzeszów, 2003.
7. Kuźniar R. Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki narodowe. – Warszawa, 2008.
8. Leciak M. Międzynarodowe trybunały karne doświadczeniem przełomu wieków // Międzynarodowe prawo humanitarne we współczesnym świecie- osiągnięcia i wyzwania. Materiały z Toruńskiej Konferencji Naukowej 13 grudnia 2006 roku, red. T. Jasudowicz. – Toruń, 2007.
9. Leksykon historii powszechnej 1900-1945, red. S. Sierpowski. – Poznań, 1996.
10. Międzynarodowe Trybunały Karne-sprawiedliwość w niesprawiedliwości? // Rocznik Strategiczny 2001/2002: przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski, red. R. Kuźniar. – Warszawa, 2002.
11. Płachta M. Międzynarodowe trybunały karne: próba typologii i charakterystyki // Państwo i Prawo. – 2004, nr 3.
12. Strona internetowa Międzynarodowego Trybunału Karnego: www.icc-cpi/library/about/officialjournal/Rome_Statute_English.pdf [pobrano 30 XI 2008].
13. Śliwa R. Międzynarodowe Trybunały Karne w dobie wojny z terroryzmem // Nauka prawa międzynarodowego u progu XXI wieku. Materiały pokonferencyjne, red. E. Dynia. – Rzeszów, 2003.
14. Statut Rzymski ratyfikowało 108 państw (stan na 30 XI 2008). Zob. strona internetowa Międzynarodowego Trybunału Karnego: <http://www.icc-cpi.int/statesparties.html>; Dz.U. 2003 Nr 78, poz. 708.

УДК: 342.7 (460)

Лесняк В.Ю.

ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ОМБУДСМЕНА В СУЧАСНІЙ ІСПАНІЇ

У статті аналізуються процеси становлення та розвитку інституту омбудсмена в Іспанії, досліджуються окремі проблеми та аспекти його організації та функціонування в державно-правовій системі Іспанії в кін. XX – на поч. XXI ст.

Lesnyak V.Y. Political and juridical study of the organizational and functional aspects of the ombudsman institution in modern Spain.

The article studies the processes of formation and development of the ombudsman institution in Spain and examines some problems and aspect of its organization and function in the political system of Spain in the late XX – early XXI c.

Конституційно в Україні людину, її права і свободи проголошено найвищою цінністю, а визнання, дотримання і захист цих прав – головним обов'язком держави. У процесі формування демократичної правової Української держави потрібно прикладати більше зусиль у справі відновлення порушених прав, вдосконалення національного законодавства відповідно до загальноєвропейських норм, розвитку

міждержавного співробітництва у сфері прав людини та інформування громадян з питань різноманітних шляхів захисту їхніх прав.

Реалізації міжнародних стандартів у сфері прав людини в Україні значною мірою сприяє діяльність Уповноваженого з прав людини. Інститут омбудсмена є винаходом жителів Північної Європи. Так, наприклад, у Швеції він виник у 1809 р., у Фінляндії – в 1919 р., у Данії – в 1953 р. Завдяки своїй ефективності та демократичності, цей інститут омбудсмена поширився й поза її межами.

Актуальність теми нашого наукового дослідження зумовлена тим, що при аналізі ефективності роботи українського Уповноваженого з прав людини потрібно враховувати результати діяльності подібних інститутів і в зарубіжних країнах з метою порівняння, співставлення, використання передового досвіду. Крім того, дослідження українських фахівців, які були б спрямовані на вивчення структурної організації та діяльності іспанського уповноваженого з прав людини, практично відсутні. У наявних роботах вітчизняних і, скажімо, російських дослідників, що займалися аналізом політичної системи Іспанії [1], її конституційного ладу [5], системи державних інститутів [6], правоохоронних органів Іспанії [2] інформація про діяльність іспанського омбудсмена присутня, але характеризується недостатністю. Як виняток, можна назвати появу перекладеної на російську мову праці колишнього іспанського уповноваженого з прав людини Альваро Хіль-Роблеса “Парламентский контроль за администрацією (інститут омбудсмена)” [7], яка дає загальне бачення місця та ролі даного державного інституту в постфранкістській Іспанії.

Об'єктом нашого дослідження є інститут уповноваженого з прав людини в Іспанії. Предметом дослідження виступає порядок організації та функціонування інституту омбудсмена в сучасній політичній системі Іспанії. Мета роботи полягає у вивченні реального статусу уповноваженого з прав людини серед інших політичних інститутів, встановленні його ролі та функцій у справі захисту прав людини в Іспанії. Для досягнення визначеної мети потрібно реалізувати такі завдання: проаналізувати процеси утворення та розвитку інституту омбудсмена в Іспанії; дослідити процедуру його обрання, функціональні обов'язки та повноваження; з'ясувати роль та значення у становленні демократичного суспільства; виявити основні тенденції розвитку.

Джерельною базою дослідження виступають нормативно-правові документи (Конституція [9], органічні закони [13], звичайні закони [18], статuti про автономію [10-12], регламенти [20, 22, 23]), які регламентують порядок формування та діяльність інституту Народного захисника в Іспанії, а також рекомендації [21], інформаційні звіти [8], роздуми [7] Народного захисника Іспанії впродовж здійснення своїх функціональних обов'язків у 1982-2008 рр.

Інститут омбудсмена, в сучасному розумінні, з'явився у Швеції на початку XIX ст. внаслідок прийняття у 1809 р. конституції, а згодом документів, які її деталізували: Органічного закону про правління 1810 р., Органічного закону про парламент 1866 р. [19, с. 31]. З шведської мови термін “ombudsman” перекладається як “представник чийхось інтересів” та характеризує посадовця (представника парламенту), який контролює діяльність інститутів виконавчої влади у сфері дотримання прав людини [4, с. 293]. Інститут омбудсмена був єдиною інституцією з прав людини впродовж XIX ст.

Подібні інститути, які захищали права громадян, створено в різних країнах. Так, скажімо, на арабському Сході в епоху Аббасидів (750-847 рр.) з'явилося відомство “Диван аль Мазалім” (Diwan al Mazalim), функція якого полягала у розгляді скарг населення, направлених проти державних чиновників. “Диван аль Мазалім”

очолювався “Каді аль Кадіят” (Qadi al Qadiat) – верховним суддею, дослівно “суддею судей” [3, с. 46]. У середньовічній мусульманській Іспанії існувала також схожа постать “Сахіб аль Мазаліма”, в перекладі “сеньора несправедливості”, яка виконувала подібні функції [8, с. 9]. Проте такі спроби пошуку коренів інституту омбудсмена в глибокій давнині видаються доволі дискусійними. Потрібно розуміти, що “всі попередники служби омбудсмена не здійснили достовірно підтвердженого впливу (прямого чи опосередкованого) на створення шведського оригіналу і є лише підтвердженням того, що ідея створення служби, яка б гарантувала потрібний захист населення від неправомірної діяльності чиновників, була популярною у всі часи” [3, с. 46-47].

Другою країною, яка на початку ХХ ст. впровадила інститут омбудсмена, була Фінляндія [19, с. 32; 8, с. 10]. Після Другої світової війни відбувається відверта експансія даного інституту у конституційні системи зарубіжних демократичних країн. Попри усе різноманіття форм організації та назв цієї інституції у світі, можна виокремити спільні її риси: інституційну незалежність, специфічні повноваження з контролю за публічною адміністрацією та із захисту особистих прав громадян, але аж ніяк не із застосування покарань за виявлені правопорушення.

Варто відзначити, що практично в усіх країнах, які здійснювали перехід до демократії в останні десятиріччя, інститут омбудсмена був впроваджений у практику державного життя. Наприклад, у країнах Латинської Америки: Гватемалі (1985 р.), Сальвадорі (1991 р.), Мексиці та Коста-Ріці (1992 р.), Аргентині та Перу (1993 р.), Гондурасі, Нікарагуа та Парагваї (1995 р.), Еквадорі, Панамі і Болівії (1997 р.); в постсоціалістичних країнах: Польщі (1987 р.), Угорщині, Хорватії та Словенії (1993 р.), Литві (1994 р.), Боснії та Герцеговині (1995 р.), Латвії та Росії (1996 р.), Україні, Македонії та Румунії (1997 р.), Естонії (1999 р.), Чехії та Албанії (2000 р.), а також країнах Середньої Азії.

Інститут омбудсмена в Іспанії був введений в умовах переходу від франкізму до демократії. Однак, якщо в багатьох європейських країнах він діяв вже після Другої світової війни, то в Іспанії розпочав роботу тільки з 1978 р. Так, згадка про інститут Народного захисника (*Defensor del Pueblo*) запропонована конституцією 1978 р. [9], однак Органічний закон про організацію та функціонування Народного захисника був прийнятий лише 6 квітня 1981 року [13], тобто через більше ніж два роки після введення в дію Конституції. Крім того, довелося чекати більше одного року, поки Кортеси призначили 28 грудня 1982 року першого Народного захисника – Хоакіна Руїса-Хіменеса Кортеса.

У чинній конституції Іспанії 1978 р. зазначено, що інститут Народного захисника високо уповажаний Генеральними Кортесами для захисту прав, передбачених розділом I конституції, може здійснювати нагляд за діяльністю адміністрації, будучи підзвітним Генеральним Кортесам (ст. 54) [9]. Кандидатура на цю посаду висувається на спільному засіданні спеціально призначених комісії обох палат парламенту (ст.2, п.2 Органічного закону про Народного захисника), причому Народним захисником може стати лише повнолітній іспанський громадянин, що користується повним об’ємом громадянських та політичних прав (ст.3 Органічного закону). Згідно ст.2, п.4,5 Органічного закону про Народного захисника, переможцем вважається той кандидат, який отримує три п’ятих голосів депутатів нижньої палати, а потім буде затверджений такою ж більшістю голосів членів Сенату. За умови, якщо не вдасться отримати вказану більшість, відбувається повторне голосування. Кандидат, який отримує три п’ятих голосів у Конгресі депутатів, може бути

затверджений в Сенаті вже не кваліфікованою, а абсолютною більшістю голосів [13, с. 25-26].

Строк повноважень омбудсмена становить п'ять років (ст.2, п.1 Органічного закону про Народного захисника) [13, с. 25]. Саме впродовж таких п'ятирічних періодів Народними захисниками у постфранкістський час були: Хоакін Руїс-Хіменес Кортес (1982-1987 рр.), Альваро-Хіль Роблес і Хіль-Дельгадо (1988-1993 рр.), Фернандо Альварес де Міранда і Торрес (1994-1999 рр.), Енріке Мугіка Ерцоґ (2000-2005 та з 2005 року).

У ст.7, п.1 Органічного закону про Народного захисника було визначено, що посада омбудсмена несумісна: з депутатським мандатом будь-якого представницького органу; з перебуванням на службі в будь-яких органах публічної адміністрації; з членством у будь-якій партії чи з виконанням службових обов'язків у профспілках, асоціаціях чи об'єднаннях; із здійсненням судової, прокурорської діяльності; з будь-якою професійною, ліберальною, комерційною і трудовою діяльністю. Причому у ст. 6, п.2 зазначалось, що Народний захисник користується недоторканістю. Він не може бути затриманим, арештованим, оштрафованим, підданим кримінальному переслідуванню чи судовому покаранню за висловлені судження чи скоєння дії при виконанні своїх службових обов'язків [13, с. 27-28]. Таке законодавче закріплення статусу іспанського омбудсмена підтверджує справжню інституційну незалежність його особи у системі органів державної влади.

Народний захисник призначає та звільняє першого і другого своїх помічників (*Adjuntos*) з попередньої згоди Генеральних Кортесів, а також вільно призначає асистентів, необхідних для здійснення його функцій. Помічники Народного захисника заступають його почергово, у випадку його тимчасової нездатності здійснювати свої функції чи у випадку припинення ним виконання своїх обов'язків (ст.8, ст.34 Органічного закону) [13, с. 28, 37]. Структуру інституту Народного захисника можемо зрозуміти, аналізуючи Регламент про організацію та функціонування Народного захисника від 6 квітня 1981 р. (розділи II-V) [14, с. 40-46], однак фактична структура, що діє за чинного Народного захисника Енріке Мугіка Ерцоґа зображена у таблиці 1.

Таблиця 1.

Організаційна структура інституту Народного захисника в Іспанії

НАРОДНИЙ ЗАХИСНИК		
Сфери компетенції першого помічника	Загальний секретаріат	Сфери компетенції другого помічника
<i>Сфера 2. Оборона та внутрішні справи</i>	<i>Відділ роботи з громадянами</i>	<i>Сфера 1. Публічні функції і служби</i>
<i>Сфера 3. Правосуддя та насильство в сім'ї</i>	<i>Економічний відділ</i>	<i>Сфера 5. Територіальний розпорядок</i>
<i>Сфера 4. Економічна адміністрація</i>	<i>Відділ навчання і модернізації</i>	<i>Сфера 6. Охорона здоров'я та соціальне забезпечення</i>
<i>Сфера 7. Імміграція та зовнішні відносини</i>	<i>Видавничий відділ</i>	<i>Сфера 8. Освіта та культура</i>
	<i>Інформаційний відділ</i>	

Таблиця 1: [8, с. 19]

Однією із найважливіших функцій Народного захисника є охорона прав громадян. Згідно ст.10, п. 1, 2 Органічного закону про Народного захисника будь-яка фізична особа, незалежно від національності, віку та місцезнаходження, може звернутись до Народного захисника зі скаргою на рішення чи дії публічної адміністрації, які спричинили порушення їхніх прав і свобод. Крім того, з клопотанням про втручання Народного захисника і розслідування діяльності адміністрації можуть звертатися як депутати нижньої палати парламенту, сенатори, так і слідчі комісії Генеральних Кортесів, голова ради міністрів. Приймавши скаргу чи клопотання до розгляду, Народний захисник зобов'язаний провести розслідування з метою з'ясування належних підстав. Він може здійснити запит у публічної влади на будь-які документи, які він вважатиме необхідними для здійснення своєї діяльності, включно з такими, які кваліфікуються як таємні (ст.22 Органічного закону). Дії службовця, який перешкоджає слідству Народного захисника, відмовляючись відсилати затребувані відомості, як необережно ставиться до їх відсилання, або ж перешкоджає доступу до службових паперів чи до необхідної для розслідування документації, кваліфікуватимуться, згідно закону, як непослух. Відповідно до ст.20 Органічного закону, Народний захисник у зв'язку з цим може звертатися до компетентних органів для прийняття необхідних заходів [13, с. 29].

Коли проведене розслідування виявлятиме, що причиною скарги могли бути зловживання, дискримінація, помилка, необережність, халатність будь-якого службовця, Народний захисник може звернутися до нього з офіційною зобов'язальною вимогою пояснити даний випадок (ст.23 Органічного закону). Народний захисник, не будучи правомочним змінювати чи анулювати акти та рішення публічної адміністрації, може пропонувати зміни критеріїв їх застосування (ст.28, п.1) [13, с. 30, 31].

Цікавим є той факт, що в ст.9, п.2 Органічного закону уточнюється, що "повноваження Народного захисника поширюються на діяльність міністрів, керівників адміністрації, службовців і будь-яких осіб, які перебувають на службі в органах державної адміністрації" [13, с. 28]. Це важливе уточнення введене достатньо влучно, оскільки дозволяє контролювати діяльність навіть найвищих посадових осіб. Міністри приймають рішення, що втілюються в конкретних адміністративних актах і розпорядженнях, які цілком закономірно підконтрольні Народному захиснику.

Якщо в результаті розслідувань буде виявлено, що виконання певної правової норми може сприяти виникненню несправедливих та небезпечних ситуацій для осіб, які підлягають адміністративному впливу, Народний захисник може звернутися до відповідного нормотворчого органу чи адміністрації з пропозицією змінити чи анулювати таку норму (ст.28, п.2 Органічного закону). Крім того, він вправі вносити до Конституційного суду заяву про неконституційність прийнятих нормативних актів чи норм і забезпечувати у такий спосіб захист прав громадян (ст.29 Органічного закону про Народного захисника та ст.162, п."а" Конституції Іспанії) [9; 13, с. 31].

Згідно ст.11 Органічного закону, діяльність омбудсмена не припиняється у випадку оголошення надзвичайного чи облогового стану, а також у разі розпуску Генеральних Кортесів чи закінчення строку дії їх повноважень. Послуги Народного захисника є безкоштовними для зацікавлених осіб і не повинні передбачати посередництва ні адвоката, ні прокурора (ст.15, п.2) [13, с. 29, 30].

У ст.32, 33 Органічного закону закріплено, що Народний захисник щорічно звітується про проведenu роботу перед депутатами парламенту на черговій сесії. Він

повідомляє їм у своїй доповіді про кількість і види отриманих скарг, причини їх відхилення, результати розслідувань та прийняті заходи [13, с. 36, 37].

Зазвичай, протягом року Народний захисник отримує більше двадцяти тисяч скарг, серед них індивідуальних – більше одинадцяти тисяч та колективних – більше дев'яти [8, с. 39].

Аналізуючи скарги, отримані та розглянуті Народним захисником впродовж, скажімо, 1995-2006 рр., можемо констатувати, що найбільше з них стосуються порушень, пов'язаних зі сферою роботи державних установ (44255), освітніх закладів (31810), економічною діяльністю держави (16636), забезпеченням конституційних прав та свобод (15689), режимом перебування імігрантів та іноземців (12494), сферою праці та соціального забезпечення (10729), податкових зборів (9966), охорони здоров'я (9425), режиму роботи пенітенціарних закладів (7299), охорони навколишнього середовища (4920) тощо [8, с. 47].

Рисунок 1.

Графік динаміки отримання Народним захисником індивідуальних та колективних скарг впродовж 1983-2006 рр.

Рисунок 1: [8, с. 39]

Розподіливши усю кількість отриманих скарг Народним захисником впродовж 1983-2006 років за регіональним принципом, можемо прослідкувати чітку закономірність, що найактивнішими виявляються жителі саме найбільших автономних співтовариств – Мадриду, Андалусії, Каталонії, Валенсії, Кастилії і Леону (Див. Рис.2).

Графік розподілу скарг, надісланих Народному захиснику
жителями автономних співтовариств (1983-2006 рр.)

Рисунок 2: [8, с. 37]

Потрібно зазначити, що після прийняття Конституції і задовго до того, як на розгляд Кортесів був запропонований проект Органічного закону про Народного захисника, у парламенті відбулося обговорення, прийняття та обнародування трьох статутів по автономію (Країни Басків у 1979 [10], Каталонії у 1979 [11] і Галісії у 1981 [12] роках), в яких містилися положення, які стосувалися майбутніх посад регіональних омбудсменів (ст.15 баскського Статуту [10], ст.35 каталонського Статуту [11] та ст.14 галісійського Статуту [12]), оскільки ст.54 Конституції не встановлювала принципу державної монополії на інститут омбудсмена, тому й згадані статутні положення виглядали цілком конституційними.

Так, у ст.35 Статуту Каталонії встановлювалось, що “парламент може призначати уповноваженого з прав людини для захисту основних прав і свобод громадян, з метою здійснення контролю за діяльністю уряду автономії. Закон Каталонії повинен встановити принципи його організації та діяльності [11]. У ст.14 і ст.15 відповідно Статутів Країни Басків та Галісії встановлювалось, що вони уповноважені створювати і організувати органи, аналогічні інституту Народного захисника, які скоординовано з ним будуть здійснювати функції, передбачені ст.54 Конституції, а також будь-які інші, покладені на них відповідними парламентами [10; 12].

Вже пізніше у ст.12, п.1 Органічного закону про організацію та функціонування Народного захисника від 6 квітня 1981 р. було визначено, що Народний захисник може контролювати діяльність регіональних автономних співтовариств у рамках своєї компетенції. У пункті другому цієї ж статті додавалось, що з метою виконання попередньої норми схожі органи автономних співтовариств координуватимуть свої

функції з Народним захисником, а він, водночас, зможе очікувати на їхню співпрацю [13, с. 29].

Для виконання цієї норми в Іспанії почали формально вводитись фігури регіональних народних захисників і в інших автономіях, але не в усіх. Лише чотирнадцять автономних утворень запровадили даний інститут формально, причому фактичне обрання регіональних народних захисників відбулося лише у дванадцяти з них та й то – з суттєвим запізненням. Так, якщо реальне обрання каталонського, андалузького, баскського, чи, наприклад, галісійського омбудсменів відбулося відповідно у 1984, 1984, 1989, 1990 роках, то, скажімо, астурійського чи ріохійського омбудсменів – аж у 2006 р. Більше того, якщо на Балеарах та в Кантабрії норма про Народного захисника введена до автономного законодавства формально, то реальних фігур не обрано ще до цього часу, а такі автономні об'єднання як Екстремадура, Мадрид та Мурсія взагалі навіть законодавчо не дали означення даному інституту [8, с. 21]. Така непосліпність була викликана, скоріше за все, економічними підставами або ж неможливістю забезпечити необхідну депутатську більшість у регіональних законодавчих асамблеях.

Для координування роботи у справі захисту прав людини і громадянина іспанський парламент ухвалив 6 листопада 1985 р. Закон про регулювання відносин між Народним захисником та аналогічними фігурами в автономних співтовариствах [18]. У ньому законодавчо підтверджено самостійність регіональних омбудсменів та підпорядкованість їх законодавчим асамблеям відповідних автономій. У ст.1, п.1 Закону закріплювалось право на недоторканість та імунітет на час виконання ними своїх професійних обов'язків. Крім того, за ними були визначені ті ж сфери компетенції, що й у Народного захисника, але з поширенням лише на рівні свого регіонального автономного утворення. У ст.2 Закону визначено практичні аспекти співпраці Народного захисника з регіональними омбудсменами у разі порушення особистих прав людини і громадянина, закріплених у розділі I конституції, органами публічної адміністрації, які знаходилися б у підпорядкуванні держави чи автономного співтовариства [18, с. 54, 55].

Однак питання щодо рівня автономності регіональних омбудсменів стосовно Народного захисника залишилось відкритим. Про відносини ієрархічного підпорядкування регіональних омбудсменів Народному захиснику мова, звичайно, йти не могла, оскільки посадове призначення і звільнення перших залежить від парламентів відповідних автономних співтовариств, а між ними і Генеральними Кортесами відсутні будь-які відносини ієрархічного підпорядкування.

Не є очевидним й те, що Народний захисник вправі призупинити чи перешкодити розслідуванню, початому регіональним омбудсменом з власної ініціативи чи внаслідок скарги, поданої початково і винятково на ім'я останнього. Інша справа, коли скарга спрямована або виключно на ім'я Народного захисника чи на адресу обох, або якщо перший вирішить втрутитись у справу з власної ініціативи у зв'язку з особливою значущістю справи. У такому разі переважатиме дія принципу координації, причому не слід забувати й про принцип конституційного верховенства Народного захисника. Із чинного законодавства стає зрозумілим, що проблемні питання координації та співпраці можуть виникати при застосуванні контролю за актами і діями лише адміністративних органів автономних співтовариств, оскільки у всіх інших випадках пріоритет, безперечно, надаватиметься Народному захиснику. Але ця обставина також не заважатиме йому в рамках застосування принципу координації давати певні доручення регіональним омбудсменам.

Цікаво, що на сьогоднішній день існують думки щодо необхідності введення інституту омбудсмена на рівні не лише держави та регіональних автономних співтовариств, а й на рівні провінцій, муніципалітетів, островів та автономних міст Іспанії. Іспанський омбудсмен 1988-1993 рр. Альваро Хіль Роблес, наприклад, наголошує, що впровадження інституту омбудсмена має проходити обов'язково й на муніципальному рівні, додаючи, що все ж варто враховувати “недоцільність безконтрольного збільшення числа муніципальних омбудсменів всюди, за винятком великих муніципалітетів чи столичних міст, де адміністративний устрій особливо складний” та “повну неефективність інституту провінційного омбудсмена”, за винятком провінцій, які не входять до складу аналогічних автономних областей, а також островів і так званих автономних міст [7, с. 235, 238]. Проте такі нововведення можуть спричинити проблему неконтрольованого поширення інституту уповноваженого з прав людини на всіх рівнях влади в Іспанії. Може скластись така ситуація, коли громадянин, який проживає, наприклад, в Сан-Себастьяні, матиме можливість подавати скаргу на незадовільну роботу місцевої адміністрації одночасно на адресу Народного захисника, баскського уповноваженого (Ararteko), омбудсмена провінції Гіпускоа та уповноваженого з прав людини муніципалітету Сан-Себастьян. Це неминуче призведе до проблемного вибору, якому ж саме інституту подавати скаргу, а також до створення непотрібної конкуренції та боротьби між омбудсменами різного рівня влади за розподіл повноважень.

Важливим елементом розуміння місця та ролі Народного захисника у сучасному іспанському суспільстві є оцінка рівня довіри іспанських громадян до уповноваженого з прав людини порівняно з іншими державними інститутами. Так, згідно результатів опитування, проведеного у 2006 р. Центром соціологічних досліджень Іспанії, рівень довіри її громадян до Народного захисника є не меншим, аніж до інших найбільш поважних державних інституцій – Кортесів, міських рад, монарха, конституційного суду (Див. Рис.3) [8, с. 30].

Рисунок 3.

Графік рівня довіри іспанців до найважливіших державних інституцій

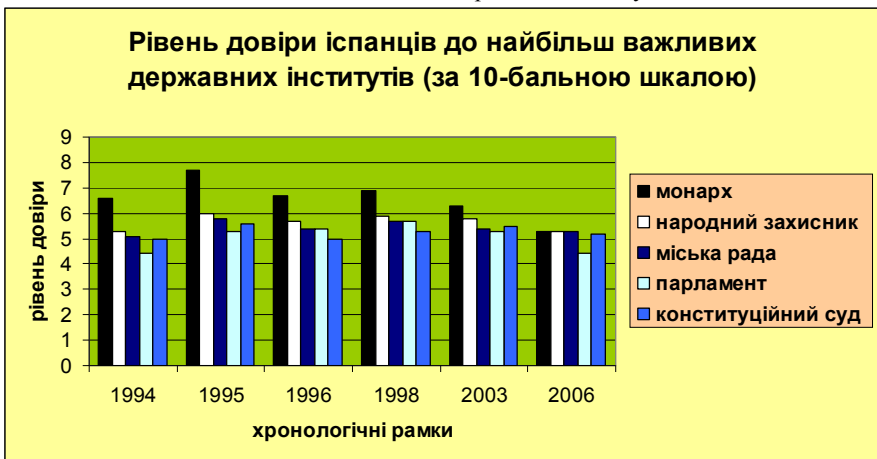

Рисунок 3: [8, с.30]

Однак, система захисту прав і свобод людини та громадянина за допомогою Народного захисника працює ще не в повну силу, не охоплює всіх наявних інструментів співпраці із суспільством. Так, при загальній обізнаності іспанців про існування інституту Народного захисника (більше 70% громадян), розуміння його функціональних обов'язків присутнє не більше, ніж у 30% іспанців, а проведення реальної ідентифікації особи іспанського омбудсмена з його прізвищем можливе в середньому лише 20% громадян. При цьому простежується чітка закономірність: із зростанням рівня здобутої освіти опитаних іспанців – зростає й рівень обізнаності щодо особи Народного захисника (Див. Рис. 4) [8, с. 27, 28]. Ці дані, отримані Центром соціологічних досліджень Іспанії, з одного боку, вказують на недостатнє розуміння іспанцями мети та завдань діяльності уповноваженого з прав людини, та, з іншого, на необхідність побудови та реалізації Народним захисником більш ефективних комунікаційних стратегій.

Рисунок 4.

Графік рівня обізнаності іспанців щодо прізвища Народного захисника відповідно до рівня освіти (станом на 2003 р.)

Рисунок 4: [8, с. 28]

Тим не менше, попри певне незрозуміння функцій Народного захисника, іспанці досить прагматично визначають сфери, які повинні контролюватися омбудсменом перш за все. Так, згідно результатів опитування 2003 року, пріоритетними у діагностиці уповноваженого повинні бути: 50% – функціонування громадських лікарень, 44% – судових інстанцій, 37% – сфера сімейного життя, 27% – житлова сфера, 25% – система освіти, 23% – діяльність приватизованих підприємств, 21% – сфера пенсійного забезпечення, 17% – функціонування силових структур та сил безпеки, 14% – діяльність чиновників, 13% – становище іммігрантів, 12% – захист навколишнього середовища [8, с. 33]. Узагальнюючи такі цифрові дані, можна одразу ж спрогнозувати, які саме сфери суспільного життя потребуватимуть посиленої уваги Народного захисника у майбутньому.

Таким чином, інститут уповноваженого з прав людини в Іспанії очолюється незалежною посадовою особою, уповноваженою законодавчим органом розглядати скарги осіб, постраждалих внаслідок свавілля чиновників та державних органів, проводити власні розслідування, рекомендувати корекцію неправомірних норм та рішень адміністрації, представляти щорічні звіти перед парламентом та громадськістю. Інститут омбудсмена був запроваджений у політичній системі Іспанії у постфракційський час, коли здійснювався демонтаж франкістської авторитарної системи. Повноваження, функції, структура інституту уповноваженого з прав людини в Іспанії закріплені у конституції, органічному та звичайному законодавстві. Він користується високим рівнем інституційної незалежності, обирається на п'ятирічний строк кваліфікованою більшістю у Генеральних Кортесах. Це дозволяє йому не бути маріонеткою у руках плинної коаліційної більшості, а представляти інтереси більшості парламентських груп та фракцій впродовж відносно тривалого періоду часу. Основним завданням діяльності Народного захисника є забезпечення реалізації прав людини в королівстві. Для виконання цієї місії він наділений правом законодавчої ініціативи, подання звернень до конституційного суду, правом проводити власні розслідування та передавати зібрану інформацію до силових структур. Інститут омбудсмена в Іспанії досить вдало виконує свою приховану функцію посередника між державою та громадянським суспільством, оскільки будучи підзвітним найвищому представницькому органу, він опосередковано залежить від суспільства в цілому. Щороку до нього надходить більше 20 тисяч скарг громадян. Крім того, популярність іспанського омбудсмена пояснюється безоплатністю допомоги, що надається ним. Характерна особливість іспанської системи захисту прав громадян полягає у наявності поряд з інститутом Народного захисника також розгалуженої системи регіональних омбудсменів. Повноваження останніх практично не відрізняються від повноважень Народного захисника, однак сфера їх компетенції обмежується сферами компетенції відповідних автономних співтовариств. Основною тенденцією розвитку інституту уповноваженого з прав людини в Іспанії є подальше його розширення не лише на регіональному, а й місцевому рівні управління.

Інститут Народного захисника користується значною повагою в іспанському суспільстві, оскільки навіть у демократичних державах з розвинутими системами адміністративного контролю присутня потреба у публічно-правових засобах захисту прав та свобод пересічних громадян та боротьби з надмірною бюрократизацією державного апарату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Беловолов Ю.Г. Политическая система современной Испании (1975-1995). – Донецк, 1997. – 73 с.
2. Бондарь Е.О. Правовые основы организации и деятельности полиции Испании. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук: 12.00.02. – М., 2002. – 137 с.
3. Лохматов Е.А. Генезис и эволюция института Омбудсмена в Швеции // Государство и право: теория и практика: Межвуз. сб. науч. тр. Вып. 4 / Отв. ред. В. П. Прокопьев. – Калининград: Изд-во РГУ им. И. Канта, 2005. – С. 45-55.
4. Політична наука. Словник: категорії, поняття і терміни / Кухта Б., Романюк А., Старенька Л., Угрин Л., Красівський О., Ткаченко Г. – Львів: Кальварія, 2003. – 500 с.

5. Рябов С.В. Конституционное право Испании. Учебное пособие. – М.: Институт защиты предпринимательства, 1998. – 54 с.
6. Савин В.А. Система органов власти и управления Испании (центральные органы и органы автономных областей). Учебное пособие. – М.: МГИМО, 1982. – 85 с.
7. Хиль-Роблес Альваро. Парламентский контроль за администрацией (Институт омбудсмена). – М.: Ad Marginen, 1997. – 335 с.
8. El Defensor del Pueblo en una Espana en cambio (1982-2007) / Preambulo y redaccion de Enrique Mugica Herzog. – Madrid: Publicaciones del Defensor del Pueblo, 2007. – 126 p.
9. Constitucion Espanola de 28 de diciembre de 1978 // Офіційний веб-сайт Biblioteca del Instituto de Miguel de Servantes. – Режим доступа: <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/56815171091469662665679/index.htm>. – Заголовок з екрану.
10. Ley Organica 3/1979, de 18 de diciembre, de Estatuto de Autonomia para el Pais Vasco // Офіційний веб-сайт Biblioteca del Instituto de Miguel de Servantes. – Режим доступа: <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/08142952311958373087857/index.htm>. – Заголовок з екрану.
11. Ley Organica 4/1979, de 18 de diciembre, de Estatuto de Autonomia de Cataluna // Офіційний веб-сайт Biblioteca del Instituto de Miguel de Servantes. – Режим доступа: <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/01371307899054809650035/index.htm>. – Заголовок з екрану.
12. Ley Organica 1/1981, de 6 de abril, de Estatuto de Autonomia para Galicia // Офіційний веб-сайт Biblioteca del Instituto de Miguel de Servantes. – Режим доступа: <http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/08142952322069495209079/index.htm>. – Заголовок з екрану.
13. Ley Organica 3/1981, de 6 de abril, del Defensor del Pueblo // Regimen juridico del Defensor del Pueblo. – Madrid: Publicaciones del Defensor del Pueblo, 2002. – P. 25-38.
14. Reglamento de organizacion y funcionamiento del Defensor del Pueblo, aprobado por las Mesas del Congreso y del Senado, a propuesta del Defensor del Pueblo, en su reunion conjunta de 6 de abril de 1983 // Regimen juridico del Defensor del Pueblo. – Madrid: Publicaciones del Defensor del Pueblo, 2002. – P. 39-51.
15. Ley 14/1984, de 20 de marzo, del Sindic de Greuges // Regimen juridico del Defensor del Pueblo. – Madrid: Publicaciones del Defensor del Pueblo, 2002. – P. 151-159.
16. Ley 6/1984, de 5 de junio, del Valedor del Pueblo // Regimen juridico del Defensor del Pueblo. – Madrid: Publicaciones del Defensor del Pueblo, 2002. – P. 175-189.
17. Ley 3/1985, de 27 de febrero, por la que se crea y regula la Institucion del Ararteko // Regimen juridico del Defensor del Pueblo. – Madrid: Publicaciones del Defensor del Pueblo, 2002. – P. 109-125.
18. Ley 36/1985, de 6 de noviembre, por la que se regulan las relaciones entre la Institucion del Defensor del Pueblo y las figuras similares en las distintas Comunidades Autonomas // Regimen juridico del Defensor del Pueblo. – Madrid: Publicaciones del Defensor del Pueblo, 2002. – P. 53-56.
19. Mora Antonio y Imbernon Garcia Jose Maria. El libro del Defensor del Pueblo. – Madrid: Publicaciones del Defensor del Pueblo, 2003. – 64 p.
20. Normas basicas de 8 de noviembre de 1985. Sindic de Greuges // Regimen juridico del Defensor del Pueblo. – Madrid: Publicaciones del Defensor del Pueblo, 2002. – P. 161-163.

21. Recomendaciones y sugerencias del Defensor del Pueblo de 2004. – Madrid: Publicaciones del Defensor del Pueblo, 2005. – 533 p.
22. Reglamento de organizacion y funcionamiento del Valedor do Pobo de 20 de junio de 1997 // Regimen juridico del Defensor del Pueblo. – Madrid: Publicaciones del Defensor del Pueblo, 2002. – P. 193-201.
23. Reglamento de 23 de junio de 1997, de organizacion y funcionamiento del Ararteko // Regimen juridico del Defensor del Pueblo. – Madrid: Publicaciones del Defensor del Pueblo, 2002. – P. 127-142.

УДК: 34:32

Кукурудза А.Р.

ДИХОТОМІЯ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ: ЕВОЛЮЦІЯ І СЬОГОДЕННЯ

Стаття присвячена непростим перипетіям розвитку правового поля сучасного європейського суспільства, пов'язаних із ним конфліктів та протиріч. Головна увага зосереджується на ігнорванні європейськими чиновниками в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. засадничих духовних та культурно-історичних традицій народів Європи на противагу розповсюдженню згубних релігійно-етичних неєвропейських течій.

Kukurudz A.R. The dichotomy of the rights and duties: the evolution and nowadays.

The article is devoted to the not simple processes of development of the legal field of modern European society and conflicts and contradictions, related to it. The main attention is concentrated on ignoring the European officials in the end of the XX – the beginning of the XXI centuries main of spiritual and cultural and historical traditions of people of Europe in a counterbalance to distribution of the ruinous religiously-ethics not European flows.

Сучасний етап розвитку ліберально-демократичних країн визначає права особистості як один із наріжних моментів розвитку світового суспільства. Кожна пересічна людина практично зі свого свідомого віку відчуває себе носієм комплексу особистісних прав. Його порушення викликає глибоке обурення, образу і втрату внутрішнього та зовнішнього комфорту існування. Можна констатувати, що обмеження прав людини в сучасному сприйнятті є гвалтуванням суспільної спонтанності. Але можливість невимушеної, постійної самоправності не завжди була доступною особистості, широкому їх загалу і тим більше не завжди усвідомлювалася та переживалася. Проте, чи відповідають сучасні оцінки істині і чи доречно говорити про примат чийось індивідуальних прав над будь-якими іншими і тим більше суспільними чи цивілізаційними обов'язками?

На теоретичному рівні ця проблема була порушена ще з часу Великої Французької революції та її Декларації. Такі дослідники як Іпполіт Тен відразу задавалися питанням чому Установчі збори почали з Декларації прав людини не давши Франції Конституції, яка б встановила і планку обов'язків. З цього моменту в суспільстві починає утверджуватися міркування про вищість особистісних прав над обов'язками. Проте саме ігнорування норми, коли прав без обов'язків не буває, і призвело в оцінках тих же французів до подальших бід революційної Франції.

Наукове видання

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Відповідальний за випуск – *Шеретюк В. М.*
Відповідальний редактор - *Черній А. Л.*
Комп'ютерна верстка та макет – *Третяк О.Ю.*

УДК 32
ББК 66.0
П 16

Панорама політологічних студій:
науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. –
Вип. 3. – Рівне: РДГУ, 2009. – 198 с.

**Видання здійснено за фінансової підтримки
ДЗЕЦЬКА Олега Вікторовича**

Підписано до друку 22.05.2009 р. Формат 60x84 1/16.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Друк ізографічний. Умовн. друк. арк. 14,5.
Наклад 120 прим. Зам. №93/1.

Адреса редакції: кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний
університет, вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету